

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ІНШИМИ ВИДАМИ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 338.1:630.90

МОДЕЛЬ ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

К.М. Кудряшова

*Чернігівський національний технологічний університет, вул. Шевченка, 95, м. Чернігів,
Україна 14027 E-mail: katrinchernigov@gmail.com*

Анотація. У статті розглянуто існуючі моделі розвитку лісового господарства, визначено їх головні переваги та недоліки. Представлено модель переробки відходів лісозаготівлі та первинної обробки деревини з метою раціонального використання лісових ресурсів.

У результаті дослідження було побудовано модель ефективного розвитку лісового господарства України на принципах невиснажливості та сталого розвитку. Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є обґрунтування ефективності даної моделі.

Ключові слова: лісове господарство, сталий розвиток, лісогосподарське підприємство.

Аннотация. В статье рассмотрены существующие модели развития лесного хозяйства, определены их главные преимущества и недостатки. Представлена модель переработки отходов лесозаготовки и первичной обработки древесины с целью рационального использования лесных ресурсов.

В результате исследования была построена модель эффективного развития лесного хозяйства Украины на принципах неистощаемости и устойчивого развития. Перспективами дальнейших исследований в данном направлении является обоснование эффективности модели.

Ключевые слова: лесное хозяйство, устойчивое развитие, лесохозяйственное предприятие.

Abstract. The article reviews the existing models of forestry, defines their main advantages and disadvantages. The model of recycling logging waste and primary processing of wood for the purpose of rational use of forest resources is presented.

As a result of study, the model of effective development of forestry of Ukraine was drawn on the basis of not exhaustion and sustainable development. Prospects for further research in this direction are the grounds for efficiency of model of production intensification.

Keywords: forestry, sustainable development, forest enterprise.

Постановка проблеми. Останнім часом в Україні спостерігається картина недбалого ставлення до молодих саджанців, відсутність планів висадки змішаних порід дерев, збільшення експорту необробленої деревини, а переробка відходів з метою отримання вторинної продукції взагалі не здійснюється. Також існує проблема власності на землі лісового фонду. Це все призводить до нераціонального використання лісових ресурсів. Так як Україна взяла курс інтеграції до ЄС, де загальним трендом є збільшення частки змішаних лісів, зростання заповідних лісів, більш широке використання природного поновлення, збільшення різниці між природом та рубкою та створення нових типів лісів, то створення нової моделі ведення господарства є досить важливим не тільки для лісового господарства України, але й дає вагомий внесок в економічну теорію розвитку природокодикування.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У лісовій галузі залишаються невирішені питання, які стосуються ведення лісового господарства України. Немає єдиної моделі ведення лісового господарства, пріоритетів розвитку галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням ефективності ведення лісового господарства присвячені праці таких вітчизняних вчених, як О.І. Олійничук [1], М.Х. Шершун [2], І.Є. Ярова [3], а також зарубіжних вчених: І.В. Вервейко [4], С.А. Корчагов, Ю.Г. Тагильцев [5] та інших авторів.

Мета статті. Побудова моделі ефективного ведення лісового господарства України на принципах сталого розвитку.

Основні результати дослідження. В економічній теорії існує дві моделі розвитку лісового господарства, а саме: екстенсивна та інтенсивна, які мають свої переваги та недоліки. Екстенсивна модель розвитку лісового господарства – це модель саморозвитку, яка передбачає залучення додаткових ресурсів (природних, трудових, матеріальних, фінансових) та незмінний рівень технічної основи виробництва, а інтенсивна модель передбачає залучення додаткових фінансових ресурсів та використання передових технологій і техніки. Результати двох шляхів розвитку зображені на рис. 1.

Рисунок 1 – Результати двох шляхів розвитку лісового господарства
Джерело: [4]

Інтенсивне лісокористування найбільш розвинуте в Швеції і Фінляндії. Шведсько-фінська («скандинавська») модель інтенсивного лісокористування побудована, в першу чергу, на створенні правильної системи проведення рубок догляду: за лісом доглядають так, як за городом, забезпечуючи вихід певних лісоматеріалів. Антиподом інтенсивної моделі лісокористування можна вважати екстенсивну модель, яка домінує в Росії і в Канаді. Ця модель будується на абсолютно інших економічних і лісівничих підходах і має на увазі, перш за все, піонерні освоєння лісових територій, свого роду «збиральництво» деревини, а не її інтенсивне вирощування. У рамках екстенсивної моделі лісового господарства прибуток отримують лише один раз – в результаті фінальної рубки [5, с. 48].

Так як Україна взяла курс до євроінтеграції, то модель ефективного ведення лісового господарства повинна відповідати всім вимогам ЄС.

Головною метою побудови моделі є максимальний вихід ділових сортиментів з 1 га лісової площі на принципах невиснажливості та сталого розвитку. На рис. 2 наведено динаміку виходу ліквідної деревини з 1 га площі рубок. Протягом 2009-2014 років спостерігається збільшення виходу ліквідної деревини з 1 га площі рубок та заходів, що оцінюється позитивно для лісового господарства України.

Вихід ліквідної деревини з 1 га площі рубок,
м. куб./га

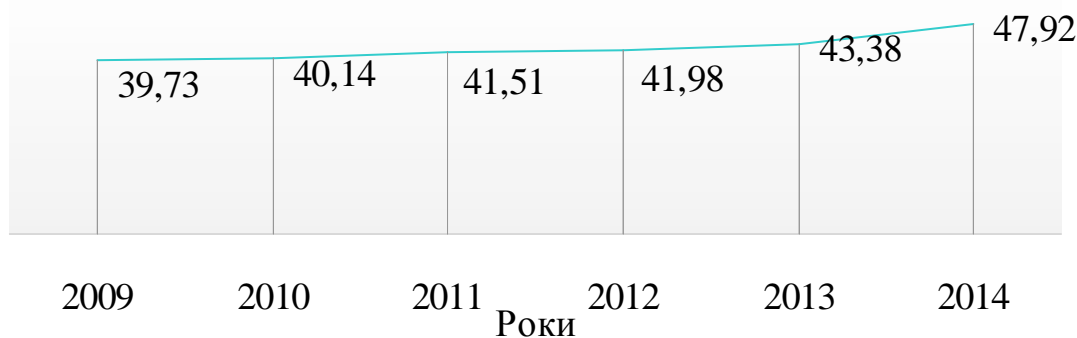

Рисунок 2 – Динаміка виходу ліквідної деревини з 1 га площі рубок за 2009-2014 роки
Джерело: [6] та розрахунки автора

Для створення ефективної моделі ведення лісового господарства України необхідно провести ряд змін, які відповідають постулатам сталого розвитку: усі країни повинні брати участь в озелененні Землі шляхом насадження і збереження лісів, мати право використовувати ліси для свого соціально-економічного розвитку на основі національної лісової політики, що відповідає принципам сталого розвитку, та створювати стійкі структури виробництва і споживання, що забезпечують екологічно безпечне використання лісів; використання лісів повинно бути спрямоване на задоволення соціальних, економічних, екологічних, культурних і духовних потреб сучасного та майбутнього поколінь; національні програми розвитку лісового господарства повинні забезпечувати захист унікальних лісів, що мають культурну, духовну, історичну та релігійну цінність; надавати допомогу тим країнам, що розвивають створення нових і захист старих лісів, забезпечити планування екологічно безпечних технологій ведення лісового господарства; до планування залучати корінні народи, урядові й неурядові організації; торгівля лісовою продукцією повинна бути недискримінаційною (сприяти обробці лісоматеріалів на місцях); добиватися контролю за забрудненнями, що завдають шкоди лісам [7].

Першочерговим кроком є приватизація державних лісгосподарських підприємств. Відносини держави і приватного власника не врегульовані, не визначені його зобов'язання щодо відтворення, догляду, захисту, охорони лісу та відповідальність за стан лісового фонду, а також механізм державного контролю за дотриманням лісового і природоохоронного законодавства. Тому необхідно розробити такий механізм приватизації, який буде враховувати вітчизняний досвід (допущені помилки у процесі приватизації лісокомбінатів) та зарубіжний досвід розвинутих країн. В даній моделі лісові землі залишаються у державній власності.

Другим кроком є збільшення частки змішаних лісів. Кожної весни в Україні проходить Всеукраїнська акція «Майбутнє лісу – в твоїх руках», коли вручну та механізовано висаджується посадковий матеріал. Переважно висаджують сіянці сосни звичайної та дубу звичайного, а необхідно висаджувати різні породи дерев, адаптовані до певного регіону України. Також необхідно висаджувати породи дерев, на які є попит в лісопереробній промисловості. Наприклад, ялици та ялина, як цінні ресурси для виробництва целюлози та паперу, в Україні обмежені, тому підприємствам лісової промисловості приходиться закупати необхідні ресурси за кордоном.

Третім кроком є створення ефективної системи догляду за лісом, яка включатиме рубку догляду за лісом (освітлення, очищення, проріджування, прохідна рубка), санітарну рубку та постійний захист від пожеж, вітру, шкідників, незаконного вирубування, із застосуванням новітньої техніки. Це можливо за рахунок залучення приватного сектору, який спеціалізується на цьому, та за рахунок державної підтримки (надання пільгових кредитів). Для зменшення витрат на закупівлю техніки варто скористатися вторинним ринком лісгосподарської техніки розвинутих країн. Ефективна система догляду за лісом сприятиме покращенню якості та стійкості деревини, скорочення строків вирощування і зменшенню затрат на проведення рубок догляду.

Четвертим кроком є переробка відходів лісозаготівлі та первинної обробки деревини. Відходи лісозаготівельних робіт складають 21% від усієї маси деревини і близько 14% запасу лісосічного фонду:

- відходи крони (деревна зелень – хвоя, листя, гілки, сучки, тонкомірні верхівки, кора). Їх вихід залежить від породи деревини і коливається від 6% (береза) до 18% (ялина) щодо об'єму стовбурної деревини;

- пні та коріння, що залишаються після проведення лісозаготівельних робіт на лісосіці. Пні складають 3% від об'єму стовбура, коріння – 18% деревини від наземної частини стовбура та крони;

- хмиз [8, с. 4].

На рис. 3 зображено модель переробки відходів лісгосподарських підприємств. Відходи в результаті проведення рубок догляду та санітарних рубок не включаються до моделі переробки відходів, так як ці відходи виступатимуть добрим для росту лісонасаджень та сприятимуть збереженню біорізноманіття.

Біостимулятор росту підвищує енергію проростання насінини, покращує ріст сіянців та збільшує розмір і масу рослин. Біостимулятор росту широко використовується в сільському господарстві [9]. Лісгосподарські підприємства можуть використовувати його у вирощуванні посадкового матеріалу та при висадці саджанців.

На сьогодні спостерігається зростання цін на газ, в результаті чого більшість населення, а особливо сільське населення, буде переходити на альтернативні види палива з метою економії. У результаті слід очікувати зростання попиту на дрова та щепу.

П'ятим кроком є заготівля продуктів побічного лісокористування. Продукти побічного лісокористування реалізуються через торговельну мережу «Лісовичок». Ця торговельна мережа повинна забезпечувати рівномірне розповсюдження всіх видів продуктів побічного лісокористування по всій території України, тобто орієнтуватись на споживача. Наприклад, заготівля журавлини можлива у Волинській, Рівненській, Житомирській, Чернігівській областях і в Карпатах, а продаватися повинна і в інших регіонах.

Рисунок 3 – Модель переробки відходів лісозаготівлі та первинної переробки деревини
Джерело: Розробка автора

Враховуючи всі необхідні зміни, організаційна модель лісового господарства виглядає наступним чином (див. рис. 4).

В організаційній моделі лісового господарства контролюючим органом виступає Державне агентство лісових ресурсів України, основними зобов'язаннями якого є:

- проведення перевірки якості та обсягу виконаних робіт лісгосподарськими підприємствами;
- розробка планів відтворення лісів;
- видача ліцензій на заготівлю круглого лісоматеріалу;
- стимулювання переробки лісосічних відходів;
- контроль за дотриманням лісового законодавства;
- розроблення типової форми договору оренди лісових земель (яка площа надається в оренду, на скільки років, на яких умовах, ставка орендної плати) тощо.

Діяльність лісгосподарських підприємств направлена на відтворення та збільшення площі лісів, захист лісів від пожеж, шкідників та незаконних рубок, підвищення обсягів заготівлі деревини, виробництво продукції з відходів деревних ресурсів, використання продуктів побічного користування, збереження лісів як рекреаційного середовища, важливого для здоров'я нації.

У розробленій моделі ведення лісового господарства Лісовий фонд України, розпорядником якого є Державне агентство лісових ресурсів України, формується за рахунок:

- відсотків від прибутку підприємств лісопромислового комплексу;
- коштів, отриманих за видачу ліцензій на заготівлю круглого лісоматеріалу;
- експортного мита на необроблену деревину;
- орендної плати за використання державних земель;
- цільові дотації на лісовідновні роботи з бюджету;
- штрафів, відшкодувань збитків юридичними і фізичними особами та ін.

Кошти фонду використовуються на адміністративні, наукові цілі та створення лісової інфраструктури. В свою чергу держава повинна підтримувати лісове господарство, надавати пільгові позики на поліпшення стану лісів і будівництво лісових доріг, що відповідає Директивам сталого лісового господарства, які були прийняті ще у 1998 році.

Рисунок 4 – Організаційна модель лісового господарства

Джерело: Розробка автора

Висновки. Дослідником була запропонована модель ведення лісового господарства, яка направлена на максимальний вихід ділових сортиментів з 1 га лісової площі на принципах невиснажливості та сталого розвитку.

Ключовими моментами в ефективній моделі ведення лісового господарства є приватизація лісогосподарських підприємств, зміна організаційної структури лісового господарства, запровадження нового посадкового матеріалу, створення ефективної системи догляду за лісом, впровадження моделі переробки відходів лісозаготівель, заготівля та реалізація продуктів побічного лісокористування, надання рекреаційних послуг.

Розроблена модель ведення лісового господарства може бути втілена у життя в результаті проведення реформ.

Література

1. Олійничук О.І. Особливості лісогосподарського виробництва та підвищення його ефективності / О. І. Олійничук // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону: науковий збірник / За ред. І.Г. Ткачук. — Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2009. — Вип. V. — Т.2. — С. 148-154.
2. Шершун М.Х. Аналіз діяльності лісогосподарських підприємств та ефективність використання лісоресурсного потенціалу в умовах розвитку економічної кризи / М.Х. Шершун // Збірник наукових праць ВНАУ. — 2012. — №4 (70, Т.1). — С. 194-199.
3. Ярова І.Є. Розвиток еколого-економічних механізмів в системі сталого управління лісогосподарськими підприємствами / І.Є. Ярова // Механізм регулювання економіки. — 2010. — № 4. — С. 217- 227.
4. Вервейко И.В. Интенсивное и устойчивое управление лесами: отечественный и зарубежный опыт, перспективы развития в России [Электронный ресурс] — Режим доступа: http://www.transparentworld.ru/f/usaid/wsh-2011-11/Verveiko_24.11.11.pdf.
5. Корчагов С.А. Нормативно-правовая база для интенсивного лесного хозяйства на федеральном та региональном уровне / С.А. Корчагов, О.А. Конюшатов // Интенсивное устойчивое лесное хозяйство: барьеры и перспективы развития. — М.: WWF России, 2013. — С. 45-83.
6. Лісове господарство [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Повестка Дня на XXI век / Agenda [Электронный ресурс] — Режим доступа: http://www.r-komitet.ru/s_i_d/agenda21/index.htm
8. Івануса А.В. Особливості утворення, переробки та утилізації деревних відходів / А.В. Івануса // Деревообробник. — 2006. — № 11 (149). — С. 4-5.
9. Тагильцев Ю.Г. Исследования по использованию древесной зелени и продуктов ее переработки в сельском хозяйстве / Ю.Г. Тагильцев, Н.В. Выводцев, Р.Д. Колесникова, А.М. Орлов, С.В. Караваев, В.В. Стародубов // Материалы V Казьминских чтений: Современное научное обеспечение Дальневосточной аграрной отрасли. — Хабаровск: ДВНИИСХ РАСХН, 2007. — С. 102-113.

Стаття надійшла до редакції 02.10.2015р.

Рекомендовано до друку д.е.н., проф. Гораль Л.Т.